

izvore i bogat dokumentacijski materijal. Šteta je što uz tekst nije pravio bilješke i označavao izvor.

Knjiga *Treći partizanski odred* rezultat je višegodišnjeg istraživanja autora. Osnovna njegova koncepcija bila je davanje što više podataka; zato je prikazao svaku pa i najmanju akciju, pedantno bilježio sve što je u vezi s akcijom zapazio i saznao. Zbog toga knjiga ima više karakter izvornog dokumenta, a manje analiza i sinteza. Međutim, treba priznati da je u ova-voj građi to bilo i teško postići.

Autor suvereno vlada vojnom terminologijom i smislom za uočavanje bitnih vojničkih stratejskih momenata te mikrokonstrukcijom događaja. Iako nije povijesničar po struci, već vojnik, pokazao je u ovoj knjizi mnogo smisla i za korištenje izvornog materijala kojeg suvereno prezentira obilato koristeći svoja iskustva iz rata.

Tema kojom se autor u knjizi bavi nije usko ograničena naslovom; problem razlaže u njegovom totalitetu prikazujući zapravo jedan značajan segment razvoja NOB-e u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i Jugoslaviji kao cjelini. Završavajući ovaj prikaz poslušit ćemo se dijelom teksta redakcijskog odbora koji je na kraju predgovora knjige zaključio slijedeće: »Vjerujemo da će ova knjiga naići na prijem, ne samo kod neposrednih sudionika NOB-e, nego i šireg kruga čitalaca, kod svih onih kojima je blizak samoprijegor, heroizam sudionika NOB-e i naših naroda.

Franko Mirošević

MATO KAPOVIĆ, RADNIČKI POKRET U DUBROVNIKU 1874—1941.

Izdavač: Historijski arhiv Dubrovnik 1985. (str. 446)

Autor piše o procesu nastanka i razvoju radničkog pokreta u Dubrovniku i njegovoj široj okolici (uglavnom područje bivše Dubrovačke Republike). Knjiga je rezultat dugogodišnjeg strpljivog i sustavnog istraživanja arhivske građe, uglavnom pohranjene u Historijskom arhivu u Dubrovniku. Autor je knjigu podijelio u četiri poglavlja. U prvom piše o društveno-ekonomskim prilikama u Dubrovniku krajem 19. i početkom 20. stoljeća; u drugom o prvom svjetskom ratu, stvaranju Kraljevine SHS i društveno-ekonomskoj strukturi Dubrovnika između dva rata; u trećem o radničkom pokretu u Dubrovniku od 1929—1937. i u četvrtom o radničkom pokretu u Dubrovniku od 1937—1941. Na početku knjige kao uvod daje se osvrt na prilike u Dalmaciji od 1815. do 1941. godine.

U težnji da čitatelja upozna s uvjetima nastanka radničkog pokreta u Dubrovniku i dubrovačkom kraju, autor donosi vrlo iscrpne podatke o stanovništvu, razvijenosti pojedinih privrednih grana, dajući tako mnogo statističkih podataka na temelju kojih se oslikava privredna i društvena struktura Dubrovnika u 19. stoljeću.

Početak radničkog pokreta u Dubrovniku autor prati od 1848. godine kada revolucionarna gibanja zahvaćaju i dubrovačko područje. Međutim, on tu

godinu ne uzima kao početak radničkog pokreta u Dubrovniku zbog toga što pokret u to vrijeme još nije bio organiziran, pa zato njegovu pojavu pomiče na 1874. god. kada se nastojanjem Narodne stranke osniva Dubrovačko radničko društvo. Iz teksta se ne može zaključiti zašto kao početak organizirane djelatnosti radnika u Dubrovniku nije uzeta 1873. god. kada se osniva Napredno radničko društvo za kojeg autor navodi da je imalo preko 400 članova. Dubrovnik dobiva 1894. god. i treće društvo — Hrvatsku radničku zadrugu — koja je nastala u političkim suprotnostima između Srba katolika i Hrvata, a osnovala ju je grupa uz pomoć Pera Čingrije i Frana Supila.

Značajnu novost u povijesti radničkog pokreta u Dubrovniku, po mišljenju autora, predstavlja pokretanje lista »Radnik« 1887. god. U Dubrovniku 1891. izlazi knjižica »Socijalizam u sadašnjem obliku« što, kako autor ističe, svjedoči da su u to vrijeme socijalističke ideje već prodirale u Dubrovnik.

Početke organiziranog socijalističkog pokreta autor datira 1897. god. kada su se na izborima socijalisti prvi puta pojavili sa svojom listom i kada su osvojili 26% od ukupnog broja glasova. Međutim, u vezi s tim iznosi i tvrdnju da su se socijalističke ideje u Dubrovniku morale i prije te godine javiti »... jer je teško pretpostaviti da bi se inače mogao postići onakav uspjeh na izborima« (str. 63).

Ocjenjujući uvjete nastanka i razvitka socijalističkih ideja na tlu Dubrovnika, autor zaključuje da je razjedinjenost dubrovačkih radnika i njihova podijeljenost na političke stranke i tri radnička društva, uglavnom prema nacionalnoj pripadnosti, bio najvažniji problem s kojim su se socijaldemokrati morali suočiti u vrijeme svog organiziranja. Prvi počeci pokreta radnika koji su imali klasno obilježje, javljaju se 1900. god. (23. i 24. travnja) kada štrajka oko 600 radnika (do tada najmasovniji štrajk u Dalmaciji), koji su radili na izgradnji željezničke pruge, i na taj način tražili bolje uvjete rada i više nadnice. Nakon toga nižu se štrajkovi pekara (1903.), kočijaša (1906. i 1907.), činovnika (1906.), obalnih radnika (1907. i 1913.), radnika koji su radili na izgradnji električne željeznice (1911.) i drugi. Po mišljenju autora glavna karakteristika tih štrajkova bila je stihijnost i neorganiziranost.

Ocjenjujući uvjete razvitka radničkog i socijalističkog pokreta do 1913. autor zaključuje da je glavna kočnica njegova bržeg razvoja bio sukob starije i mlade generacije u kojoj su stariji željeli zadržati apsolutni autoritet rukovodstva dok su mladi tražili da se o svemu raspravlja u bazi, u sindikalnoj organizaciji na temelju jednakosti i ravnopravnosti. Slabost radničkog pokreta u to vrijeme uočava se i u tome što organizacijski nije uspio okupiti sve radnike Dubrovnika, tako da ih je izvan radničkih organizacija ostao velik broj.

U poglavlju »Prvi svjetski rat i stvaranje Kraljevine SHS«, temeljito se analizira društveno ekonomska struktura Dubrovnika između dva rata s obiljem statističkih pokazatelja. Iz navedenog je vidljivo da se Dubrovnik razvija u jaki trgovački, lučki, bankarski i administrativni centar. To je doba kada se u Dubrovniku postavljaju temelji turizmu kao privrednoj grani. U privredi Dubrovnika 1939. god. bilo je zaposleno 21% stanovništva, od toga 74% u trgovini i ugostiteljstvu. Razvijajući svoju privredu, kaže autor, Dubrovnik je postizao dobre rezultate, postavši značajan centar pomorske, turističke, trgovačke, lučke i bankarske djelatnosti.

Osvrćući se na razvitak radničkog pokreta od 1918—1929. god. autor opisuje unutrašnje odnose među pojedinim političkim strujama apostrofirajući sukobe između oportunističkog vodstva i revolucionarnih omladinaca koji se zalažu za dosljednu klasnu borbu, koju je radnička klasa prihvatila na kongresu ujedinjenja i kasnije na II. kongresu u Vukovaru. Nakon prikaza odnosa unutar pristalica Socijalističke radničke partije Jugoslavije(k), ocrtava se nastanak i razvitak skojevske organizacije, sindikalne organizacije, proslave prvog maja, formiranje organizacije Nezavisne radničke partije Jugoslavije i drugo. Kao i u ostalim dijelovima Jugoslavije tako je i u Dubrovniku Obznana prekinula legalan rad komunista i skojevaca. Ocjenjujući prilike u svezi s tim autor zaključuje da je starija generacija komunista bila zaplašena terorom, hapšenjima i suđenjima pa zbog toga nisu bili spremni prihvatiti ilegalne oblike rada, povlačeći se iz političkog života. Njihovu ulogu, kaže autor, preuzimaju novi revolucionarni kadrovi čiju srž sačinjavaju omladinci, koji u ilegalnim uvjetima nastavljaju političku i ekonomsku borbu. U svezi s tim se konstatira da je u to vrijeme partijska organizacija djelovala samo u Dubrovniku dok je na području izvan Dubrovnika bilo komunističkih simpatizera. Na temelju podataka koje autor donosi može se zaključiti da u Dubrovniku nisu postojali potrebni uvjeti za snažniji razvoj komunističkog pokreta jer nije bilo razvijene industrije, a prema tome ni industrijskog proletarijata, pa se je Partija oslanjala na činovništvo, obrtnike i kvalificirane radnike, s tim što obalne radnike komunisti nisu uspjeli organizirati.

Dajući prikaz razvitka radničkog pokreta od 1929. do 1937. godine, autor zaključuje da je u doba diktature dubrovačka partijska organizacija ostala pošteđena progona zbog toga što dulje vrijeme nije bilo vidljivih znakova komunističke aktivnosti. Partijsku aktivnost u tom razdoblju autor dijeli na razdoblje do 1932/33. i nakon toga. Od 1933. god. osjeća se pojačana aktivnost koju pokreće novoformirani Mjesni komitet, a traje sve do provale u partijske organizacije 1936. god. U tom razdoblju osjeća se pojačana aktivnost komunista u strukovnim organizacijama, sportskim društvima, organizacijama HSS, zadrugama, kulturno prosvjetnim društvima i drugo. Za organizaciju SKOJ-a se zaključuje da jača od 1935. god. kada je provedeno odjeljivanje SKOJ-a od Partije i kada dolazi do jačanja revolucionarnih ideja među srednjoškolskom omladinom. Autor ističe, da je uspješna djelatnost komunista i skojevaca Dubrovnika prekinuta hapšenjima, koja su započela krajem 1935. i početkom 1936., kada je uhapšen velik broj komunista. Njima je bilo suđeno. Desetorica su bila kažnjena kaznom zatvora. Hapšenje komunista i skojevaca imalo je za posljedicu kaže autor, razbijanje njihovih organizacija, zato radnički pokret u Dubrovniku stagnira sve do njihovog izlaska iz zatvora. Do početka 1940. god. u Dubrovniku ne postoji partijska organizacija ni Mjesni komitet. Međutim, autor zaključuje da je nepostojanje partijske organizacije bilo samo formalnog karaktera jer su dubrovački komunisti ipak bili aktivni, šireći komunističke ideje, razvijajući razne aktivnosti od kojih se posebno ističe organiziranje štrajkova i drugih oblika radničke borbe za poboljšanje uvjeta njihova života. Komunisti su se u to vrijeme nalazili na čelu sindikalnog pokreta, provodeći svuda partijsku politiku.

Od 1937. do 1941. god. organizirani su mnogi štrajkovi od kojih navodimo štrajk krojača (1937.), štrajk tramvajskih radnika (1938.), štrajk pekara (1939. i 1940.), štrajk građevinara (1940.), štrajk stolara (1940.). Opisujući ovaj pe-

riod razvitka radničkog pokreta u Dubrovniku autor ga povezuje s prilikama u vodstvu KPJ u Dalmaciji s posebnim osvrtom na štetnu politiku koju i to vrijeme provodi grupa Jelaska, Marić i Baljkas. Dajući prikaz razvitka radničkog pokreta u Dubrovniku, autor ne ostaje samo na toj temi već daje ujedno i osvrt na sveukupno društveno-političko stanje, osvrćući se na odnose među buržoaskim strankama, njihovu borbu za vlast kao i na gospodarske, kulturne i prosvjetne prilike. Podaci koji se u svezi s tim donose nisu tako iscrpni kao što su o radničkom pokretu, što je i razumljivo. Opis tih prilika daje vjernu sliku stanja u Dubrovniku i široj okolici u vremenu o kojem piše. Opis ovih prilika čitatelju su od velike koristi, jer mu služe kao orijentacija u vremenu i prostoru, a ujedno se oslikavaju odnos komunističkog pokreta prema pojedinim fazama razvitka jugoslavenskog društva između dva rata. Posebna vrijednost knjige je u njenom vrlo iscrpnom izvornom materijalu kojeg je autor koristio pišući ovu knjigu. Možda je u nekim dijelovima u svezi s tim i pretjerao, jer sliče više na tiskanu povijesnu građu, nego li na rad koji bi trebao dati analitičku i sintetičku ocjenu stanja radničkog pokreta u pojedinim razdobljima njegova razvitka.

Bilješke, koje se nalaze na kraju sadržaja u 64 gusto i sitno tipkanih stranica, dokazuju da se autor služio brojnom izvornom građom koja se uglavnom čuva u Historijskom arhivu Dubrovnik i u drugim arhivima. Autor je korektno koristio arhivsku građu u pisanju ove knjige. Osim izvornog materijala autor je koristio dnevni tisak i sjećanja pojedinih sudionika pred-ratnog revolucionarnog radničkog pokreta.

Iz sadržaja knjige vidljivo je, da je autorova želja bila da monografijski obradi razvoj radničkog pokreta u Dubrovniku i njegovoj široj okolici. Međutim, u nastojanju da taj razvoj što iscrpnije dokumentira, opskrbljivao je tekst s izvornim podacima do te mjere, da je cjelokupni rad poprimio obilježje zbornika građe. Takav metodološki pristup ima opravdanje u činjenici da se radi o prvoj obradi radničkog pokreta u Dubrovniku i okolici. S druge strane uz obilje podataka često nedostaju zaključci i ocjene što umanjuje vrijednost knjige.

Na kraju se ipak valja složiti s konstatacijom autora koju je naveo u predgovoru, a glasi: »Ne mislim da je ovim radom iscrpljena sva problematika radničkog pokreta Dubrovnik jer će sigurno trebati nastaviti istraživanja kako bi se mogao donijeti konačni sud o navedenim zbivanjima«.

Knjiga Mate Kapovića »Radnički pokret u Dubrovniku od 1874. do 1941.« pionirski je i prvi cjelovit rad o povijesti i borbi radničke klase Dubrovnik u razdoblju od kraja 19. stoljeća do 1941. godine. Ovom dokumentarnom knjigom dao je vrijedan prinos proučavanju radničkog pokreta, obradivši njegov razvoj u jednom kraju s mnogim specifičnostima. Autor je otrgnuo od zaborava jedno značajno razdoblje povijesti Dubrovnik i šire okolice, omogućivši tako pokoljenjima da upoznaju to razdoblje a ujedno kao i poticaj za daljnja istraživanja.

Franko Mirošević

SVEUČILISTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 18

ZAGREB

1985.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 600 din

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođeni su plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 18

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor i tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ Damir, student, Filozofski fakultet Zagreb
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1 Zagreb
BOBAN dr Ljubo, Filozofski fakultet Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet Zagreb
BUŽIĆ-BOŽANČIĆ dr Danica, Poljana kralja Tomislava 3, Split
ĐURIĆ Vesna, student, Filozofski fakultet Zagreb
FILIPOVIĆ Klara, Šestinski vijenac 22, Zagreb
GOLDSTEIN mr Ivo, Filozofski fakultet Zagreb
GROSS dr Mirjana, Britanski trg 12, Zagreb
KARDUM mr Livia, Fakultet političkih nauka Zagreb
KLOPČIĆ Franc, Linhartova 62, Ljubljana
KUDELJIĆ Zlatko, Turinina 4, Zagreb
LUČIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1 Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, P. Togliatija 12, Susedgrad, Zagreb
MIROŠEVIĆ mr Franko, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SRH, Zagreb
NIKOLANCI Mladen, B. Ivanovića 10, Split
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta Krčka 1, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Dragutin, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1, Zagreb
PEKIĆ mr Milenko, Naučna biblioteka, Zadar
PERIČIĆ dr Šime, Zavod JAZU, Obala oktobarske revolucije 8, Zadar
PRELENDER Ivica, Iza Roka 1, Dubrovnik
STANČIĆ dr Nikša, Filozofski fakultet Zagreb
STRČIĆ dr Mirjana, Kumičićeva 42, Rijeka
STRČIĆ Petar, Arhiv Hrvatske, Zagreb
STUBLIĆ Zlatko, Vlašićka 12, Zagreb
ŠANTEK Darko, Trnac 29, Zagreb
ŠVAB mr Mladen, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb
TARADŽIĆ Branka, student, Filozofski fakultet Zagreb
VRANJEŠ-SOLJAN mr Božena, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta Krčka 1 Zagreb
ZORIĆ Damir, Salopekova 18, Zagreb